

СЛОВО У ВИМІРАХ ЧАСУ

Гарачковська Оксана. На бистрині часу: літературно-критичні студії. – Київ: ЛА “Друге дихання”, 2018. – 604 с.

До своєї нової книжки літературознавець і критик Оксана Гарачковська включила розвідки, написані впродовж останнього десятиліття. Окремі з них надруковано вперше, інші переосмислено й доопрацьовано. Композиційно рецензований однотомник складається з передмови та шести розділів. У передмові “Слово до читача”, переповідаючи легенду про царя Соломона, який чи не єдиний у давнину відмовився від еліксиру безсмертя, бо не хотів пережити тих, кого любив, дослідниця доходить висновку про те, що “у цій легенді засторога людству – не марнувати даремно час, не бути жорстоким, не клонувати бездуховних двійників. Лише любов дарує людині вічне життя не після смерті, а вже зараз, на нашій землі” (с. 5). Книжка “На бистрині часу” містить власне авторський погляд на художньо вартісні надбання в українській і світовій літературі, певною мірою ідентифікує життєве й творче кредо самої дослідниці, яка “завжди намагалася перебувати не пообіч, а на бистрині часу, прагнула любити і жити в любові” (с. 5).

Перший розділ “У човні дитинства” подає низку есеїв про здобутки і втрати в царині української літератури для дітей. Окремі студії присвячені питанням жанрової типології, хронотопу, сюжетно-образної структури казок І. Франка, В. Нестайка, В. Близнеця. Висвітлено також життєву романтику юних героїв О. Донченка на тлі тоталітарної доби, проаналізовані специфіка віршованої тетралогії про Барвінка Богдана Чалого, а також дивосвіт казок С. Дзюби.

У другому розділі “Слово і час” порушено проблему становлення української гумористично-сатиричної віршованої публіцистики. Зокрема, студія “Шершень” – перший український журнал політичної сатири в Російській імперії” висвітлює роль і місце цього часопису в розвитку вітчизняної публіцистики. В інших літературно-критичних працях осмислено історичний шлях єдиного в Україні гумористично-сатиричного журналу “Перець”, академічного щомісячника “Слово і Час”, щоквартального мистецького часопису “Літературний Чернігів”. Охарактеризована також редакторська діяльність П. Тичини, М. Ушакова та інших митців. Завершується розділ цікавою статтю “Заголовок як структурний складник піару та самопіару у засобах масової інформації”.

У третьому розділі однотомника “З глибини джерел” дослідницька увага

зосереджена на з’ясуванні спадкоємних зв’язків українських сміхотворців із народною сміховою культурою, одним із визначальних чинників виникнення якої М. Бахтін уважав її свідоме протиставлення офіційній культурі з її серйозністю, тяжінням до стабільних, інертних форм. Розділ містить такі літературно-критичні студії: “Крізь призму сміху”, “Жанри байки та віршованої гуморески у творчості Павла Глазового”, “Життєствердний сміх Євгена Дударя”, “Сатирична поезія Анатолія Мойсієнка”. Особливо цікавою видається мені остання студія. Аналізуючи шахопоезії, паліндрони та паліндромні сонети А. Мойсієнка, О. Гарачковська зауважує, що поет “цілком свідомо наповнює свій текст комічними елементами і, безперечно, не тільки для того, щоб просто розважити реципієнта. Автор модерного шахопоезійного тексту прагне постати як власне вітчизняний наратор, максимально зрозумілий для українського національного характеру, котрий не може собі дозволити, щоб його читач нудьгував. Тому й самоідентифікується сміховим дискурсом, адже його естетичний код залишається близьким до фольклорної сміхової культури” (с. 289).

Четвертий розділ видання “Аргонавти вічності” пропонує читачеві авторську рецепцію справжніх перлин світового й вітчизняного письменства. В есеї “Бернард Шоу про себе і про свій

час” розкривається проблематика п’єс творця інтелектуального театру ХХ ст. Театр для Б. Шоу був ареною для обговорення гострих питань епохи, а актор у його розумінні – це людина, котра сприяє вдосконаленню суспільства та бореться за право говорити істину. В іншому есеї проаналізовано мистецький спадок іще одного “аргонавта вічності” – Ромена Роллана. Дослідниця розглядає художні особливості жанру роману-ріки у творчості французького письменника. Літературознавча студія “Остап Вишня і тоталітарні твори: сміх кризь сльози” вивчає гумористично-сатиричні твори українського “аргонавта вічності”, оприлюднені на сторінках республіканських газет і журналів, а також окремі видання 1920-х рр. У ній висвітлено специфіку таких жанрів, як “реп’яшок”, усмішка, фейлетон, пародія та ін. в мистецькій спадщині письменника. З ім’ям Остапа Вишні дослідниця цілком слушно пов’язує поглиблення духовного потенціалу української сатири й гумористики; адже саме в його творах найповніше утвердився принцип спадкоємності, органічного зв’язку з класичною літературою – з досвідом І. Котляревського, Т. Шевченка, М. Гоголя, С. Руданського, І. Франка, Лесі Українки, В. Самійленка та інших сміхотворців.

У студії “Художні відкриття Миколи Куліша” акцент зроблено на новаторстві драматурга, трагічній концепції епохи та людини, котра гине під владою революційного фанатизму ХХ ст. Есеї “Зоряна криниця Василя Чухліба” містить аналіз ліричних мініатюр прозаїка, чиї книжки стали одними із найулюбленіших серед наших наймолодших читачів, а герої його творів – живим складником духовного світу юного покоління. У студії “Гротескно-узагальнена картина патологічного світу в сатиричній поезії Миколи Холодного” йдеться про вірші, в умовах заблокованої культури поширювані здебільшого в копіях і сприймані як модерне розвінчання радянського тоталітаризму. На думку дослідниці, поетичній сатирі М. Холодного притаманні насамперед викривальний характер, гіперболізація та гротескність художніх образів. Поетові

належить заслуга такого осмислення комічного, при якому воно, утративши амбівалентність, властиву народним сміховим першоджерелам, увійшло в літературу новітньої доби з великим потенціалом демаскувальної й перероджувальної сатири. Гротескний “сміховий” світ М. Холодного ґрунтується на поєднанні засад реалізму, модернізму та української сміхової культури (с. 387).

П’ятий розділ “У вирі літпоточку” містить наукові студії про сучасних українських поетів, драматургів і літературних критиків. У полі зору О. Гарачковської доволі широкий спектр проблем: еволюція жанру притчі в поезії Д. Павличка; “Зайві люди” нової формації у п’єсі В. Фольварочного “Пересажене серце”; драматургічний доробок А. Крима на перехресті літературно-критичних суджень; світ симулякрів у творах В. Діброви; літературно-критичний ужинок сучасних майстрів “рухомої естетики”; експериментальна драматургія Н. Нежданої у дзеркалі постмодернізму та ін.

У шостому розділі (“Зупинені миті”) зібрано кілька відгуків про видання останніх років, що належать перу відомих письменників і літературознавців: “З когорти сонцепоклонників” та “Історичні паралелі” – рецензії на книги прозаїка М. Ткача “Багрянні громи” (2004) й “На зламі століть” (2007); “З Україною в серці” – відгук про монографію Л. Горболіс “Чужина: коди інтерпретації” (2016); “Здобутки та втрати у царині джерелознавства і текстології” – ґрунтовний аналіз Х тому фахового щорічника “Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія” (2015), присвяченого пам’яті В. Дудка (1959 – 2015) та ін. Зокрема, в останній рецензії О. Гарачковська зауважує, що теоретичних основ літературного джерелознавства, текстології, як і будь-якої іншої спеціальності, можна навчити, проте необхідно мати рідкісний талант, щоби працювати з архівними джерелами, водночас вільно оперуючи різноманітним історико-літературним матеріалом, та знатися на документалістиці певної доби, тримати в пам’яті безліч імен, подій, творів. Саме таким науковцем був Віктор Дудко, журналіст і літературознавець,

котрий стояв біля витоків “Спадщини”. Він сформулював концепцію щорічника й узяв на себе наукове редагування перших його випусків. Отже, видання X тому єдиного в Україні фахового щорічника “Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія”, у якому зібрані найважливіші публікації В. Дудка, а також статті українських і зарубіжних літературознавців про його доробок, сприятимуть, на думку дослідниці, гідному пошануванню наукової спадщини текстолога. Пам’ятати про таких учених,

як В. Дудко, прагнути досягнути того рівня, який вони започаткували своїми працями, – наш обов’язок.

Зі сторінок ошатного однотомника О. Гарачковської перед читачем постає авторська візія творчості видатних майстрів художнього слова у вимірах часу. Історичні паралелі змушують замислитися над крилатим висловом О. Довженка про те, що сучасність завжди по дорозі з минулого в майбутнє. Отож від нас самих залежить, яку Україну збудуємо завтра.

Володимир Кузьменко
м. Київ

Отримано 2 грудня 2018 р.

КНИЖКА ПРО БУКОВИНСЬКЕ ТЯЖІННЯ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Мельничук Б. Олесь Гончар і Буковина: літературно-краєзнавче дослідження / [наук. ред. канд. філол. наук О. Меленчук, відп. за випуск В. Кіндій]. – Чернівці: Місто, 2018. – 80 с.

На лицьовій стороні цього ошатного видання, витриманого в зеленому (буковинському!) кольорі та з відповідним мереживом, домінує світлина, де усміхнений Олесь Гончар перебуває в чималому гурті дівчат і молодиць, завітчаних розкішними барвистими хустками. Цей знімок зроблено в Мілієві, рідимому селі Дмитра Загула, уже добряче подаленілого 1971 року. Це своєрідний символ – не перша, але й не остання зустріч письменника з нашим краєм, зустріч, одна із шести, про яку йдеться в недавно опублікованій книжці Богдана Мельничука “Олесь Гончар і Буковина”.

А вперше майстер слова побував у нашому місті й кількох районах області влітку 1969 р. Відомості про це автор книжки почерпнув переважно з нині забутого нарису В. Бабляка “Верем’я”, опублікованого в одному із січневих зшитків журналу “Україна” за 1970 р., і з пізнішої статті-спогаду В. Селезінки в газеті “Час” (19 липня 1995 р.). Свідчення чернівецького режисера й журналіста про трагедію на весіллі в Ленківцях під час небувалої повені влітку 1969 р. допомогли дослідникові з’ясувати

документальний характер подій, змальованих у кількох розділах роману “Циклон”, і глибину їх художньої візії.

Матеріалом для висвітлення зустрічі О. Гончара з буковинською Димкою – селом, де відбувалися криваві події, увічнені в повісті О. Кобилянської “Земля”, послужила Б. Мельничуку стаття тодішнього (1973 р.) кореспондента газети “Молодий буковинець”, а нині одеського літератора Романа Кракалії, про виступ київського гостя на відкритті музею-садиби письменниці в цьому селі.